

MICHAL BOSÁK A JEHO POMOC RODÁKOM V ŠARIŠI¹

Nadežda JURČIŠINOVÁ

Michal Bosák

V posledných decéniách 19. a začiatkom 20. storočia vzrástol počet vysťahovalcov najmä zo severných oblastí Slovenska a celého východného Slovenska, ktorí opúšťali svoje domovy a odchádzali za prácou do zámoria, najmä do USA. Jedným z nich bol rodák východoslovenskej dediny Okrúhle Michal Bosák. V tomto roku si pripomíname 85 rokov od jeho úmrtia.

Michal Bosák sa narodil 10. decembra 1869 v obci Okrúhle pri Svidníku. Bol najstarším synom roľníka Michala Bosáka a Anny, rodenej Tokárskej. Prvé štyri triedy ľudovej školy vychodil v susednej obci Radoma, potom pracoval na otcovom gazdovstve. V lete 1886, keď mal necelých 17 rokov sa rozhodol ísť za prácou do USA. Po príchode do Pensylvánie pracoval v uhoľnom a banskom priemysle. Po vystriedaní viacerých zamestnaní si spolu s manželkou Zuzanou Hu-

dákovou, rodáčkou z Harhaja, otvoril malú krčmu. Svojou usilovnosťou, sebazvedávaním a prirodzenou inteligenciou si získal uznanie svojich krajanov, ktorí sa naňho obracali s prosbami o radu a pomoc v rôznych finančných transakciách. V roku 1897 z malej krčmičky už vytvoril veľkoobchod s liehovými nápojmi. Zároveň si otvoril súkromnú banku Michal Bosák Private bank a agentúru lodných spoločností. Postupne expandoval až sa stal riaditeľom First National Bank v Olyphante. V tej dobe americká vláda povoľovala niektorým bankám vydávať doláre. Aj First National Bank dostala toto povolenie, a tak sa podpis M. Bosáka dostal na 10-dolárovú bankovku, ktorá bola vydaná 25. júna 1907. Keď sa v roku 1908 presťahoval do Scrantonu v štáte Pensylvánia, bol už skúseným bankárom. Aj tu si otvoril súkromnú banku a cestovnú agentúru. Postupne sa stal významnou osobnosťou v Amerike. Dňa 1. novembra 1915 založil v Scrantone banku, ktorá niesla názov Bosak State Bank.

Podpis M. Bosáka sa nachádza aj na významnom dokumente, ktorý vznikol v období prvej svetovej vojny, Pittsburskej dohode z 30. mája 1918, spolu s podpismi ďalších predstaviteľov slovenského a českého odboja včítane podpisu Tomáša G. Masaryka. Tým sa M. Bosák postavil za myšlienku spoločného štátu Čechov a Slovákov.

1 Príspevok vznikol v rámci projektu APVV č. 19-0058 *Multietnicita a multikonfesionalita a ich vplyv na spoločenský, politický a kultúrny vývoj okrajových oblastí v prvej polovici 20. storočia (na príklade východného Slovenska a Podkarpatskej Rusi)*.

Po vzniku Československej republiky v októbri 1918 sa vytvorili slovenskému národu nové možnosti rozvoja národného života. Jedným z veľmi akútnych problémov nového štátu v oblasti školstva bola potreba iniciovať a podporovať budovanie nových škôl, najmä ľudových, pretože staré školské budovy zväčša nevyhovovali pedagogickým a hygienickým požiadavkám doby. Zvlášť na východnom Slovensku boli viaceré školské budovy v dôsledku vojnových udalostí poškodené a aj spustnuté. Pri budovaní nových školských budov, zriaďovaní učební a prístavieb bolo dôležité aj zabezpečenie vnútorného vybavenia tabuľou, lavicami, stoličkami, stolom, učebnicami, učebnými pomôckami a pod. V povojnovej situácii, ako aj pri slabej finančnej možnosti a chudobe väčšiny obcí v Šariši, to bolo ťažko dosiahnuteľné.

V lete 1920 zavítal M. Bosák po mnohých rokoch po prvý raz do Československa, a teda aj na Slovensko. Navštívil aj jeho východ a stretol sa so svojimi rodákmi. Už pri tejto návšteve poskytol pomoc obyvateľom obcí Radoma a Okružle. V obci Radoma dal na vlastné náklady v sume 17 000 korún úplne opraviť a vybaviť vojnu značne poškodenú budovu tunajšej rímsko-katolíckej ľudovej školy, do ktorej ako mladý školák chodieval. Pyšne ju nazýval svojou „akadémiou“. Zakúpil do školy kachle, lavice a tabuľu, aby už deti nemuseli sadať na zem ako to bolo za jeho čias. Do žiackej knižnice zakúpil 60 zväzkov kníh.

Počas tohto prvého pobytu sa stretol so školským inšpektorom v Šariši, liptovským rodákom Pavlom Gallom. Z ich rozhovoru vzišla myšlienka vybudovať ľudovú školu aj v Bosákovej rodnej obci Okružle. Gallo sa chcel bankárovi odvdáčiť za jeho skutok pri rekonštrukcii radomskej školy. Zvažoval, že by bolo dobré postaviť školu v jeho rodnej obci. Každoročne bolo v Okružlom okolo 40 školopovinných detí, ktoré museli tak v dobrom, ako i zlom počasi chodiť do susedných škôl v Radome a Šapinci. Gallo robil všetko pre to, aby sa stavba školy realizovala, avšak stretol sa s neprístupnosťou občanov obce. Ponosoval sa Bosákovi, že sa mu žiadnym spôsobom nedarí prehovoriť obyvateľov Okružleho, aby pre svoje školopovinné deti postavili vlastnú školskú budovu. Tým dal impulz Bosákovi, ktorý sa rozhodol, že dá v obci postaviť a vnútorne vybaviť školu na vlastné náklady. Mal však len jednu podmienku, že v Okružlom zrušia krčmu a ani viacej tam krčma nebude, za čo sa mal zaručiť Gallo. Opodstatnenosť tejto podmienky zdôvodnil tým, že videl svojich spoluobčanov v obci aj po mnohých rokoch ubiedených, na čom mala zásluhu aj krčma.

A tak v Okružlom na mieste, kde stála predtým krčma, ktorá bola zničená a v tom čase z nej boli len ruiny, sa začala budovať škola. Novu budovu jednotriednej štátnej ľudovej školy tvorila jedna učebňa, kabinet vybavený knihami. Na výstavbu školy dala zdarma stavebné drevo firma Zajíček a Jarábek z Okružleho a zároveň sa zaviazala, že kým ona bude mať v prenájme lesy okrúhľanského veľkostatku, dá škole zdarma ročne 16 m³ palivového dreva. Ostatné náklady na výstavbu budovy školy a jej zariadenie vo výške asi 200 tisíc korún uhradil M. Bosák. V tej dobe to bola jedna z najmodernejšie vystavaných a zariadených jednotriednych ľudových škôl a bola akýmsi vzorom pre ďalšie novostavby. Bosák kúpil aj javisko s kulisami pre divadelné hry, školský dvor, záhradu na pestovanie ovocia a zeleniny a zaplatil oploštenie celého areálu školy. Slávnostné odovzdanie novej ľudovej školy v Okružlom bolo v nedeľu 9. augusta 1925. Na príprave tohto aktu sa podieľali štátne i školské úrady. Bosák pri tejto príležitosti poznamenal, že to bol jeden najkrajší deň v jeho živote. Súčasťou slávnostného aktu bolo aj odhalenie mramorovej pamätnej dosky

a vloženie pamätnej listiny do základov novostavby ľudovej školy. Súčasne bola na budove školy odhalená pamätná tabuľa, na ktorej je napísané: „*Veľký rodák obce, p. Michal Bosák st., prezident Bosak State Bank, Scranton, Pa., nemohol dôstojnejšie prejaviť radosť nad oslobodením svojho ľudu, ako že – mimo iných darov zo skvelých výsledkov mozolnatej práce – na rumoch bývalej krčmy v roku 1925 vlastným nákladom postavil a zariadil túto štátnu ľudovú školu. Nehynúca pamiatka nech slúži i iným čo jasný príklad obetavosti.*“ Ako sme uviedli, jedinou podmienkou mecéna školy M. Bosáka bolo, aby sa občania Okrúhleho zriekli krčmy, pretože ak tak neučinia a porušia to, tak jeho „noha nevkróčí do oslobodenej vlasti“. Do akej miery svoju hrozbu naplnil nevieme, ale faktom ostáva, že posledná návšteva M. Bosáka na Slovensku sa uskutočnila v roku 1925 a Okrúhle krčmu malo.

Počas prvej návštevy východného Slovenska v roku 1920 sa zastavil v Stropkove. Po obhliadke tunajšieho kostola, ktorý bol vo vojne poškodený, rozhodol sa darovať väčšiu sumu peňazí na opravu strechy a pri tejto príležitosti na žiadosť tamojšieho duchovného a farníkov prisľúbil, že v Amerike medzi americkými Zemplínčanmi, pochádzajúcimi zo Stropkova a okolitých obcí, usporiada zbierku na úplnú renováciu stropkovského katolíckeho kostola. V nádeji, že bude zbierka úspešná, nariadil, aby sa práce na kostole začali a venoval hneď značnú sumu. Po návrate do Ameriky začal realizovať sľúbenú zbierku, avšak príspevky neuhradili ani desatinu potrebnej a sľúbenej sumy. Napokon ostatok doplnil z vlastného vrecka.

Miestom pobytu M. Bosáka a jeho rodiny počas návštevy Slovenska v roku 1920 boli Bardejovské Kúpele. Pobyt v nich si pochvaľoval, cítil sa tam dobre, len sa ponosoval na maďarský ráz kúpeľov. Stretol sa tu aj s poslancom za XXI. Prešovský volebný okres, popredným slovenským medzivojnovým politikom Milanom Hodžom. V tomto kúpeľnom mestečku usporiadal 18. júla 1920 slávnostnú recepciu, na ktorej sa zúčastnil župan Šarišskej župy Pavel Fábry s manželkou, ako aj mnoho ďalších pozvaných hostí z celej Šarišskej župy. Nechýbali ani Bosákovi najbližší príbuzní z Okrúhleho, starosta a učiteľ z Radomy, farár zo Stropkova a starostovia zo šarišských mestečiek a dedín. Prítomným sa tu prihovril, po úvodnom príhovore M. Hodžu, iniciátor podujatia M. Bosák. V krátkosti sa zmienil o práci Slovákov v USA. Krátky pobyt na Slovensku, ktorý trval do 28. augusta 1920, využil aj na návštevy svojich známych.

Aj v nasledujúcich rokoch často pricestoval z USA na návštevu Slovenska. Svoju štedrosť k Slovákom a záujem pomôcť im prejavil aj pri nasledujúcich každoročných návštevách Slovenska a to pri rôznych príležitostiach. V nasledujúcom roku 1921 dal zrenovovať kostol v Radome. Rodnej obci Okrúhle pomohol ešte aj tým, že za sumu 40 tisíc korún dal opraviť kostol. Investoval aj do opravy farskej budovy v Okrúhlom sumou 25 000 korún. Dal opraviť rímskokatolícky kostol sv. Mikuláša v Prešove investovaním 110 000 korún. Na malý organ v tomto kostole prispel sumou 45 000 korún a založil zbierku na veľký organ. M. Bosák pomáhal nielen blízkeho okoliu svojho rodiska, ale i vzdialenejším. V obci Marhaň, okres Bardejov, prispel na opravu kostola a na kalvárii v Bardejove dal opraviť kaplnku, na ktorej jeho meno hlásalo pútnikom veľkého šľachetného darcu. V Prešove venoval na obohatenie fondu žiackej knižnice Šafárikovho československého štátneho reálneho gymnázia 5 000 korún. Z iniciatívy M. Bosáka bolo zriadené Bosákovo štipendium pre vysokoškolákov zo Šariša, ktorého spravovaním poveril školského inšpektora

Pavla Gallu. Podpory z neho dostali aj učители, ktorí nastúpili na učiteľské miesto na školách, kde od vojny nebolo vyučovanie.

Záujem oňho prejavili aj finančné kruhy. Bosák chcel pomôcť rozvoju česko-slovenského bankovníctva a tak založil Americko-slovenskú banku, ktorá vznikla uznesením valného zhromaždenia zo dňa 31. augusta 1920 z Roľníckej a priemyselnej banky, ktorá bola založená v roku 1909 vo Veľkých Levároch. Sídlo Americko-slovenskej banky bolo v Bratislave, pričom mala 12 filiálok po celom Slovensku, dve z nich boli na Šariši a to v Bardejove a v Prešove. V roku 1923 dal pre banku postaviť aj novú budovu, ktorá je dodnes pre Prešovčanov známa ako Bosákova banka (Bosákov dom) a stojí na rohu Hlavnej a Levočskej ulice. V tom istom roku 1923 bol zvolený za prezidenta tejto banky.

Bosákove banky a podniky sa postupne rozrastali, avšak podobne ako mnohých iných aj jeho neskôr postihla všeobecná hospodárska kríza v rokoch 1929 – 1933. Jeho finančné podniky reprezentovali v roku 1929 hodnotu 12 – 15 miliónov dolárov, v roku 1931 počas hospodárskej krízy skrachovali.

Michal Bosák zomrel 18. februára 1937 v Scrantone. Pri viacerých príležitostiach prejavil záujem a starostlivosť o šarišský kraj, vyvinul úsilie o jeho kultúrnu a hospodárske pozdvihnutie najmä svojimi veľkorysými finančnými darmi.

Použitá literatúra:

V súkolí času. Michal Bosák a jeho doba. Eds. Peter ŠVORC a Martin BOSÁK. Košice: Gamajun, 2020. 255 s. ISBN 978-80-973219-4-9.

BOSÁK Martin – BOSÁK Rudolf. *Michal Bosák. Americký bankár zo Šariša.* Prešov : Polygraf Print, spol. s r. o., 2001. 205 s. ISBN 80-968607-9-8.

GALLO, Pavel. Zo spomienok na školstvo a kultúru v Prešove a v okolí po roku 1918. In *Nové obzory* 12. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo, 1970, s. 174.

GALLO, Pavel. *Pamäti.* Bratislava : SAPAC, spol. s r. o., 2004.

Slovenský biografický slovník, zv. 1., A – D. Martin : MS, 1986, s. 302. Heslo Michal Bosák.